

Nápev *tropárov* 2. hlasu

rôznych vetiev novobyzantskej tradície

Obsah:

Strednobyzantský nápev
Grécky rospev bukovinský
Srbské pojanie
Novší bukovinský nápev
Tradičný rumunský nápev
Grécky rospev ruský

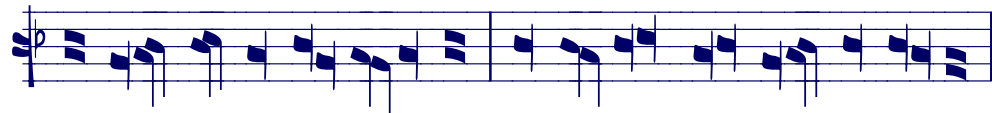
Strednobyzantský nápev *Theos kyrios* (13. stor.)

Nápev *Theos Kyrios* vychádza z psalmodického modelu, v zapísaných variantoch však aplikuje ornamentáciu na násobkoch pôvodných dĺžok tónov. Jeho najstaršie písomné záznamy pochádzajú z 13. storočia. Uvedieme dve neúplné ukážky, ktoré máme k dispozícii.²

GIV – Ms. Crypt. G γ IV f. 30r, 13. stor.

Bk – fragm. Bačkovo, f. 273v, 1281 AD

GIV

GIV

Θε-ός Κύ-ρι-ος, καί ε--πέ- - φα-νεν η-μίν,

Bk

Bk

Θε-ός Κύ--ρι--ος, καί ε--πέ--φα--νεν η-μίν,

GIV

GIV

εϋ-λο--γη-μέ-- -- -- -- --vos ...

Bk

Bk

εϋ-λο-γη-μέ- - vos ο ερ-χό-με-vos ...

Nápev je zložitejší než pri psalmódii, stále však je zreteľný základ *h-dekl.* + *G/h.*

² Elena Tončeva, *Late-byzantine psalms – Some observations on structural Problems*, Cantus Planus, Sopron, 1995, p.585-600.

Novobyzantský nápev (16. – 20. stor.)

Troparický nápev, ktorý sledujeme primárne na responze *Theos Kyrios*, v priebehu storočí a v rôznych lokalitách našiel mnohoraké podoby svojej realizácie. Je to pochopiteľné, keďže nejde o melódiu v pravom zmysle, ale o princíp, ktorým sa nápev tvorí pri konkrétnych slovách.

Pri porovnaní jednotlivých písomne doložených nápevov si môžeme v prvom rade ako zreteľný invariant všimnúť úvodný nástup, ktorý sa časom posunul o slabiku neskôr. Invariantom ostáva finálny tón *zhodný* s nástupným, teda pôvodné *h*.

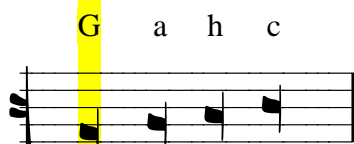
Práve uvedené invarianty sú kľúčovým miestom na pozorovanie podstatných zmien v ladení stupnice hlasu a následných transpozícií.

a) Z dostupných novších variantov si prekvapivo presne zachovali pôvodnú stupnicu srbský a ruský „grečeskij“ nápev, ale tiež aj ruténsky veľký troparický nápev.³ V našich prepisoch ich ponechávame vizuálne bez transpozície,⁴ teda jednotlivé tóny lokalizujeme nasledovne:

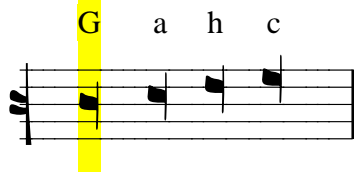
Pôv. byz. nápev:

Srbský nápev:

Ruský a ruténsky nápev:

³ Spracovaný podrobne v osobitnom dokumente.

⁴ Srbský nápev je zapísaný modernou notáciou so základným tónom F (F-dur).

b) Byzantský nápev prešiel asi v priebehu 15.-18. storočia reintonáciou, po ktorej sa pri nezmenených kontúrach melódie preznačil základný tón z *h* na *G*.

Pôv. byz. nápev:

G¹² a¹² h⁶ c¹² d

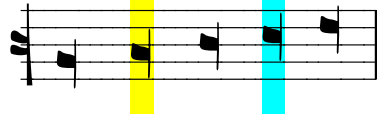
Grécke nápevy:

D¹⁰ E⁸ F¹² G⁸ a⁻¹⁴ h⁸ c

Bukovina, 18. stor.:

D¹² E⁶ F¹² G¹² a

Vzhľadom na jednoduchosť psalmodického modelu, ktorý nezostupoval pod tón *G*, je možné, že pri melodickom oblúku *h-a-G-a-h* sa tón *G* mohol zvyšovať na *G#* a časom sa toto zvýšenie stalo trvalým. Trichord *G#-a-h* potom po transpozícii o terciu nižšie generuje novší *E-F-G*.⁵

Trichord *h-c-d* môže byť jedným z dôvodov, prečo je v dnešnom ladení trichord *G-a-h* mäkkochromatický, teda tóny *a* a *h* sú nižšie ako v pythagorejskom ladení.⁶ Otázkou je, či ladenie stupnice z bukovinského rukopisu J951 skutočne obsahovalo celý tón *G-a*, alebo ide o nedokonalosť kyjevskej notácie. Prvá možnosť by ukazovala na ďalší stupeň reintonácie v slovanskom prostredí a prispôbenie hornej časti stupnice miestnemu vkusu.

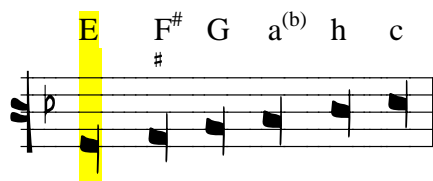
⁵ Zmena tónu *E* na *E^b* pri klesaní v dnešných nápevoch je potom v skutočnosti nie znížením, ale návratom k pôvodnému ladeniu.

⁶ U arabských kresťanov je trichord *G-a-h* svojím ladením ešte bližší pôvodným hodnotám poltón+tón.

c) Osobitnou kapitolou sú rumunské a novšie bukovinské nápevy. Ich spodný trichord má rozloženie tón+poltón, teda tón F zvýšený na F#. ⁷ Vysvetlení sa ponúka viacero, žiadne však nie je presvedčivé bez ďalších dôkazov.

Nápev *Theos Kyrios*, ktorý uvádza *Cherebețiu*, si v zásade udržuje pôvodné kontúry i rozsah ako v GIV. Až rozvinutejšie nápevy tropárov vedú melódiu aj vyššie, kde sa reflektuje aktuálne byzantské ladenie. Azda tam treba hľadať aj vysvetlenie znižovania tónu *a* u *Ursuleaca*.

Rumunské nápevy:

Paralelný rozpis

GIV

Bk

J951, bukovinský *grécky* nápev, 18. stor.

Mokr8 (Mokranjac, *Osmoglasnik*)

Cun – Cunțanu

Cher – Cherebețiu

Urs – Ursuleac

Vor – Vorobkevič

RGr – Ruský „*gréckij rospev*“

PL – P.Lampadarios (Manuelov anastasimatar)

TF1,2 – Th.Fokaeus (Anastasimatar, 1847)

⁷ Podobný rumunský odklon od byzantských stupníc konštatujeme aj v 4. hlase.

GIV
 Θε-ός Κύ-ρι-ος, καί ε-πέ-φα-νεν η-μίν,

Bk
 Θε-ός Κύ-ρι-ος, καί ε-πέ-φα-νεν η-μίν,

J951
 БѢГО-СПО Ѡ ІА-ВН-СА ІА,

Mokr8
 БѢГО-СПО Ѡ ІА-ВН-СА ІА,

RGr
 БѢГО-СПО Ѡ ІА-ВН-СА ІА,

Cher
 Dum-ne-zeu e Domnul și S-a a-ră-tat no-uă.

PL
 Θε-ός Κύ-ρι-ος, καί ε-πέ-φα-νεν η-μίν,

TF1
 Θε-ός Κύ-ρι-ος, καί ε-πέ-φα-νεν η-μίν,

TF2
 Θε-ός Κύ-ρι-ος, καί ε-πέ-φα-νεν η-μίν,

Td
 БѢГО-СПО Ѡ ІА-ВН-СА ІА,

J951

ГДА СНИ-ШЕ̇ Е-СН̇ КСМ̇-ТИ ЖИ-ВО-ТЕ БѢ-СМ̇-ТНЫ̇

Mokr8

ГДА СНИ-ШЕ̇ Е-СН̇ КСМ̇-ТИ ЖИ-ВО-ТЕ БѢ-СМ̇-ТНЫ̇

RGr

ГДА СНИ-ШЕ̇ Е-СН̇ КСМ̇-ТИ ЖИВОТЕ БѢ-СМ̇-ТНЫ̇

Cher

Când te-ai po-go-rît la moa-rte, ce-la ce ești vi-a-ța cea fă-ră de moa-rte,

Cun

Când te-ai po-go-rît la moa-rte, ce-la ce ești vi-a-ța cea fă-ră de moa-rte,

Urs

Când te-ai po-go-rît la moa-rte, ce - -la ce ești vi-a-ța cea fă-ră de moa-rte,

Vor

ГДА СНИ-ШЕ̇ Е-СН̇ КСМ̇-ТИ ЖИ-ВО-ТЕ БѢ-СМ̇-ТНЫ̇

TF

Ό-τε κατ-ήλ- -θες πρὸς τὸν θά-να-τον, η Ζω-ή η α- -θά - να-τος,

PL

Ό-τε κατ-ήλ- -θες πρὸς τὸν θά-να-τον, η Ζω-ή η α- -θά - να-τος,

Td

ГДА СНИ-ШЕ̇ Е-СН̇ КСМ̇-ТИ ЖИ-ВО-ТЕ БѢ-СМ̇-ТНЫ̇

Am

ГДА СНИ-ШЕ̇ Е-СН̇ КСМ̇-ТИ ЖИ-ВО-ТЕ БѢ-СМ̇-ТНЫ̇

J951

ΤΟ-ΓΔΛ ἄ οὔ-μερ-βῆ ἔ-σῆ βλη-στα-ῆ-ε βο-φε-βα

Mokr8

ΤΟ-ΓΔΛ ἄ οὔ-μερ-βῆ ἔ-σῆ βλη-στα-ῆ-ε βο-φε-βα

RGr

ΤΟ-ΓΔΛ ἄ οὔμερ-βῆ ἔσῆ βλη-στα-ῆ-ε βο-φε-βα

Cher

a-tun-cea ia-dul l-ai o - - mo-rât cu stră-lu-ci-rea dum-ne-ze- i-rii ta - - le;

Cun

a-tun-cea ia-dul l-ai o-mo-rât cu stră-lu-ci-rea dum-ne-ze- i- - ri;

Urs

a- tun- cia ia-dul s-a spăi-mân-tat de stră-lu-ci-rea dum-ne-ze- i- - ri;

Vor

ΤΟ-ΓΔΛ ἄ οὔ-μερ-βῆ ἔ-σῆ βλη-στα-ῆ-ε βο-φε-βα

TF,PL

τό-τε τόν Ἄ-δηνε- νέ-κρω-σας τῆ α-στρα-πή τῆς θε-ό -τη-τος,

Td

ΤΟ-ΓΔΛ ἄ οὔ-μερ-βῆ ἔ-σῆ βλη-στα-ῆ-ε βο-φε-βα

Am

ΤΟ-ΓΔΛ ἄ οὔ-μερ-βῆ ἔ-σῆ βλη-στα-ῆ-ε βο-φε-βα

J951

ê-ΓΔΔ ϰε η̇ οὐ̇-με̇-σι-α̇ ω̇ πρε-nc-πο-nẏ βο-κρε-σι̇ ê-σι

Mokr8

ê-ΓΔΔ ϰε η̇ οὐ̇-με̇-σι-α̇ ω̇ πρε-nc-πο-nẏ βο-κρε-σι̇ ê-σι

RGr

ê-ΓΔΔ ϰε η̇ οὐ̇-με̇-σι-α̇ ω̇ πρε-nc-πο-nẏ βο-κρε-σι̇ ê-σι

Cher

și când ai înviat pe cei morți din ce-lea de-de-supt,

Cun

iar când ai în-vi-at pe cei morți din ce-le de-de-subt,

Urs

și când ai în-vi-at din morți din ce-lea de-de-subt,

Vor

ê-ΓΔΔ ϰε η̇ οὐ̇-με̇-σι-α̇ ω̇ πρε-nc-πο-nẏ βο-κρε-σι̇ ê-σι

TF,PL

ó-τε δέ καί τούς τε-θνε-ώ-τας εκ τών καταχθονίων αν-έ-στη-σας,

PL

-έ-στη-

Td

ê-ΓΔΔ ϰε η̇ οὐ̇-με̇-σι-α̇ ω̇ πρε-nc-πο-nẏ βο-κρε-σι̇ ê-σι

Am

ê-ΓΔΔ ϰε η̇ οὐ̇-με̇-σι-α̇ ω̇ πρε-nc-πο-nẏ βο-κρε-σι̇ ê-σι

J951

ВСА СН-АЫ НЄ- БЄ-НЫ-А ВЪЫ -ВА-Χδ

Mokr8

ВСА СН-АЫ НЄ- БЄ-НЫ-А ВЪЫ- ВА- -Χδ

RGr

ВСА СНАЫ НЄБЄНЫА ВЪЫ- ВА -Χδ

Cher

toa-te pu-te-ri- le ce-rești au stri- gat:

Cun

toa-te pu-te-ri- le ce-rești au stri- gat:

Urs

toa-te pu-te-ri- le ce-rești au stri- gat:

Vor

ВСА СН-АЫ НЄ-БЄ-НЫ-А ВЪЫ-ВА- -Χδ

TF,PL

πά-σαι αι Δυ-νά-μεις τών επ-ου-ρα-νί-ων ε-κραύ-γα-ζον,

PL

πά- -ων

Td

ВСА СН-АЫ НЄ- БЄ-НЫ-А ВЪЫ- ВА- - - Χδ

Am

ВСА СН-АЫ НЄ- БЄ-НЫ-А ВЪЫ- ВА- - - Χδ

J951

ѢН-НО-ДЛ-Ѧ ЧЕ ХРІ-СТЕ БО -ѦЕ НЛ СЛА-ВА ТЕ-БѢ.

Mokr8

ѢН-НО-ДЛ-Ѧ ЧЕ ХРІ-СТЕ БО - - ѦЕ НЛ СЛА-ВА ТЕ-БѢ.

RGr

ѢН-НО-ДЛЧЕ ХРІСТЕ БОѦЕ НЛ СЛА- - ВА ТЕ-БѢ.

Cher

dă-tă-to-ru-le de vi-a-ța Cri-stoa- - se, Dumne-ze-ul nostru, mă-ri-re ți- - - e.

Cun

dă-tă-to-ru-le de vi-a- - - ța Hri-stoa-se, Dumne-ze-ul nostru, mă-ri-re ți- - - e.

Urs

dă-tă-to-ru-le de vi-a- - ța Chri-stoa-se Dumne-ze-ul no- -stru, mă-ri-re ți- - - e.

Vor

ѢН-НО-ДЛ-Ѧ ЧЕ ХРІ-СТЕ БО - ѦЕ НЛ СЛА- ВА ТЕ-БѢ.

TF,PL

Zw-o-δó-ta Xpí-στέ ο Θε-ός η- μών δό- -ξα σοι.

Td

ѢН-НО-ДЛ-Ѧ ЧЕ ХРІ-СТЕ БО-ѦЕ НЛ СЛА-ВА ТЕ-БѢ.

Am

ѢН-НО-ДЛ-Ѧ ЧЕ ХРІ-СТЕ БО-ѦЕ НЛ СЛА-ВА ТЕ-БѢ.

Krátky rozbor motívov

V novobyzantskom nápeve, naprieč uvedenými variantmi, nachádzame niekoľko charakteristických motívov. Najvýraznejším je EG-zdvih, dominujúci na začiatku aj na konci piesní.

Zdvih EG pribežný:

Mokr8

RGr

J951

Cher

Cun

Urs

Vor

PL,TF

Td

Am

Detailed description: This block shows the 'Zdvih EG pribežný' motif for ten different instruments: Mokr8, RGr, J951, Cher, Cun, Urs, Vor, PL,TF, Td, and Am. Each instrument's part is shown on a five-line staff. The motif is highlighted in yellow for the first half and cyan for the second half. The notation includes various note values, rests, and accidentals (sharps and flats) to indicate pitch and rhythm.

koncový:

Mokr8

RGr

J951

PL

TF

Td

Detailed description: This block shows the 'koncový' (ending) motif for six instruments: Mokr8, RGr, J951, PL, TF, and Td. Each instrument's part is shown on a five-line staff. The motif is highlighted in cyan. The notation includes various note values, rests, and accidentals (flats) to indicate pitch and rhythm.

EG-zdvih nie je nutne ucelená formula. Môže mu predchádzať deklamácia s centrom okolo tónu G, alebo naopak, EG-zdvih môže ústiť do deklamácie na G. Pomerne často za EG-zdvihom nasleduje typická akcentácia rozmanito rozdrobeným tónom *a*.

Mokr8

Cher

Vor

Urs

Td

Vlastný pohyb od E po G môže byť rozložený do 3 slabík:

Mokr8

J951

Cun

Urs

Vor

TF, PL

Td

V niektorých frázach nachádzame pravú kadenciu s finálou G. V starších prameňoch je zriedkavá a v ruskom nápeve ju nenájdeme vôbec. Jej tvar je nejednotný, ide teda skôr len o prerušenú akcentovanú deklamáciu. Predchádza jej deklamácia na *G*, *a* alebo *h*.

Výraznejší a ustálenejší tvar nachádzame až na konci piesní, ale práve tu najlepšie vidno, že ide o transformáciu pôvodného EG-vzostupu.

Kadencia s finálou G

The image displays musical notation for a cadence with a final G across various sources. Each source is represented by a staff with a melodic line and specific accidentals (flats and sharps) above it:

- Mokr8**: Two staves showing the melodic line.
- J951**: One staff showing the melodic line.
- TF,PL**: One staff with a flat (b) above the first measure.
- Am**: One staff with flats (b) above the first and fourth measures.
- Mokr8**: One staff showing the melodic line.
- RGr**: One staff showing the melodic line.
- Cher**: One staff showing the melodic line.
- Cun**: One staff showing the melodic line.
- Urs**: One staff with flats (b) above the first and second measures, and a sharp (#) above the fourth measure.
- Vor**: One staff with a sharp (#) above the fourth measure.
- Td**: One staff with flats (b) above the first and second measures.